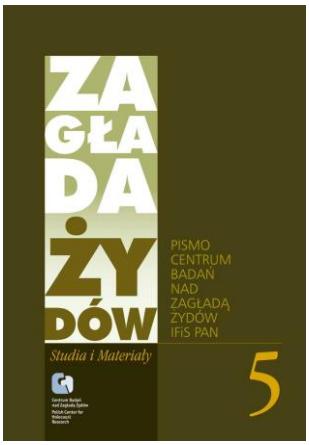

Zagłada Żydów. Studia i Materiały
Holocaust Studies and Materials

VOL. 5 (2009)

ISSN: 1895-247X
eISSN: 2657-3571
DOI: 10.32927
WWW: www.zagladazydow.pl

Centrum Badań nad Zagładą Żydów IFiS PAN
Polish Center for Holocaust Research

Jan Andrzej Młynarczyk, Sebastian Piątkowski, Cena poświęcenia. Zbrodnie na Polakach za pomoc udzielaną Żydom w rejonie Ciepielowa

Aleksandra Namysło
Biuro Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach

redakcja@holocaustresearch.pl
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6922-8079

DOI: https://doi.org/10.32927/ZZSiM.343
Strony/Pages: 539-541

CC BY

OPEN ACCESS

Jan Andrzej Młynarczyk, Sebastian Piątkowski, *Cena poświęcenia. Zbrodnie na Polakach za pomoc udzielaną Żydom w rejonie Ciepielowa*, Instytut Studiów Strategicznych, Kraków 2007

Problem postaw Polaków wobec ludności żydowskiej w okresie okupacji niemieckiej stał się w ostatnim czasie jednym z naczelnych i głośnych zagadnień historiografii dotyczącej zagłady Żydów na ziemiach polskich. W ten nurt wpisuje się także książka Jacka Młynarczyka i Sebastiana Piątkowskiego. Autorzy są znanymi i cenionymi badaczami zagłady Żydów w dystrykcie radomskim. Ich wspólna publikacja stanowi jeden z pierwszych efektów programu „Index Polaków zamordowanych i represjonowanych przez hitlerowców za pomoc Żydom", prowadzonego od 2005 r. przez Instytut Studiów Strategicznych w Krakowie, przy aktywnym zaangażowaniu licznych instytucji naukowych z kraju i z zagranicy (archiwa państwowe, IPN, ŻIH, Yad Vashem, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau). Głównym celem tego programu jest z jednej strony sporządzenie rejestru nazwisk Polaków, którzy w następstwie pomocy Żydom zostali zamordowani lub doznali innych sankcji ze strony okupanta, z drugiej – gromadzenie i weryfikacja przekazów na temat indywidualnych i zbiorowych aktów represji za pomoc udzielaną Żydom oraz analiza wszelkich aspektów tego zjawiska.

Młynarczyk i Piątkowski podjęli się realizacji tego zadania w odniesieniu do kilku wsi dystryktu radomskiego: Ciepielowa, Rekówki, Świesielic i Zajączkowa. W tych wsiach w grudniu 1942 i w styczniu 1943 r. oddział żandarmerii z posterunku w Górkach Ciepielowskich dokonał masowej egzekucji 38 osób (w tym głównie dzieci), pod zarzutem udzielania pomocy Żydom szukającym schronienia po akcjach likwidacyjnych w okolicznych gettach. Była to jedna z pierwszych, a zarazem jedna z największych i najbardziej brutalnych akcji represyjnych podjęta w następstwie pomocy Żydom na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Zbrodnię tę odnotowano co prawda w literaturze przedmiotu, lecz nie doczekała się ona szczegółowego opisu. Niewielka książeczka Młynarczyka i Piątkowskiego składa się z trzech części. Opis zdarzeń w Ciepielowie poprzedzony został niezwykle rozbudowanym wprowadzeniem przynoszącym charakterystykę polityki antyżydowskiej w Generalnym Gubernatorstwie, ze szczególnym uwzględnieniem dystryktu radomskiego, oraz omówienie sankcji karnych grożących mieszkańcom tego obszaru za pomoc Żydom. Te wstępne rozważania, bo tak należy traktować tę objętościowo dominującą część pracy, miejscami wydają się nazbyt szczegółowe i nużące. W intencji autorów przeznaczone były zapewne dla czytelników nieznających zbyt dobrze realiów okupacyjnych i miały ułatwić zrozumienie opisywanych wydarzeń. Ich rekonstrukcji poświęcona jest druga część publikacji, w której zastosowano metody badawcze typowe dla studium przypadku. Dzięki analizie wszystkich dostępnych

źródeł opisano przyczyny, przebieg i okoliczności zdarzeń, a także ustalono nazwiska zamordowanych i personalia sprawców. Uzupełnieniem są faksymilia protokołów przesłuchań świadków, zebrane w ramach śledztwa prowadzonego przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Kielcach w latach 1969–1970. Materiałami tego śledztwa są przede wszystkim zeznania świadków. To właśnie one stanowią podstawę źródłową recenzowanej publikacji. Odtworzenie przebiegu zdarzeń na podstawie tego materiału wydaje się w zasadne, niemniej jednak, ponieważ śledztwo zostało podjęte w niesprzyjającym, delikatnie rzecz ujmując, klimacie dla badań nad Zagładą, wskazane byłoby podjęcie problemu wartości poznawczej materiałów w sprawie Ciepielowa, jak również innych pochodzących z tego okresu dokumentów sporządzonych przez okręgowe komisje badania zbrodni hitlerowskich w Polsce. Wręcz pożądane byłoby szczegółowe prześledzenie toku postępowania komisji w sprawie opisywanej w książce (na czyj wniosek ją podjęto i czym się zakończyła), przeanalizowanie procedur zastosowanych przez prokuratorów i – co bardzo ważne dla historyków – wskazanie na możliwe ograniczenia ich pracy, czego nie udało się lub czego nie chciano ustalić, wreszcie – jakich źródeł nie wykorzystano.

Autorzy konsultowali niektóre kwestie z żyjącymi jeszcze świadkami zdarzeń. Ważniejsze jednak, iż zeznania zebrane przez prokuratorów komisji, zwłaszcza w odniesieniu do kontekstu akcji pacyfikacyjnych, po części udało się autorom zweryfikować i uzupełnić dokumentacją dowództwa I Batalionu Zmotoryzowanego Żandarmerii w Iłży, będącą niewykorzystanym dotąd źródłem do okupacyjnych dziejów tego regionu. Raporty te, zdeponowane w Archiwum Federalnym w Berlinie-Lichterfelde dotyczą przeprowadzanych w ostatnich dniach listopada i pierwszych dniach grudnia 1942 r. akcji żandarmerii i policji skierowanych przeciw żydowskim partyzantom ukrywającym się w lasach w okolicy Lubienia. Dokumenty niemieckie ułatwiają również ustalenie celów stosowania zasady odpowiedzialności zbiorowej, pozwalają odtworzyć proces decyzyjny prowadzący do masowych egzekucji za pomoc Żydom i poznać schemat działań okupanta wobec mieszkańców wsi.

Niemniej mimo wykorzystania bogatego zasobu archiwalnego autorzy powinni przynajmniej odnotować pojawienie się w innych dostępnych źródłach[1] sprawy zbrodni w Ciepielowie i okolicach, jak i literaturę na temat represji za pomoc Żydom.

Podstawowe informacje o wydarzeniach w Ciepielowie i Rekówce, poza literaturą, na którą powołują się autorzy, znalazły się już w wydanej w 1968 r. pracy

[1] Autorzy powinni byli wspomnieć o tzw. śledztwie Bielawskiego, prokuratora GKBZHwP, który przez lata gromadził materiał dokumentujący fakty niesienia przez Polaków pomocy Żydom. W efekcie jego działalności powstał pokaźny zbiór materiałów (wymagających gruntownej weryfikacji), przechowywany w Archiwum IPN jako odrębny zespół (IPN BU 392), w którym pod sygnaturą P. 1568 można odnaleźć materiały dotyczące zamordowania polskich rodzin z Ciepielowa i okolic. Jest to materiał wtórny w stosunku do śledztwa, na które powołują się autorzy, niemniej warto byłoby dla celów poznawczych taką informację zamieścić.

Szymona Datnera *Las sprawiedliwych* (s. 90–91). Nazwiska zamordowanych mieszkańców tej wsi można znaleźć w dwóch istniejących wykazach polskich obywateli, którzy ponieśli śmierć za pomoc Żydom. Chodzi o pracę Wacława Bielawskiego *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom* (Warszawa 1987) oraz opracowanie *Those Who Helped. Polish Rescuers of Jews during the Holocaust* (Warszawa 1993), które nie zostały ujęte w bibliografii. Pomimo zastrzeżeń co do wiarygodności niektórych wymagających wnikliwej weryfikacji danych znajdujących się w tych wydawnictwach, pozostają one nadal punktem odniesienia przy badaniu tego problemu.

Jacek Młynarczyk i Sebastian Piątkowski, korzystając zarówno ze źródeł proweniencji niemieckiej, jak i świadectw polskich mieszkańców tych terenów, bez nadmiernych emocji i komentarzy pokazali w swej pracy niezwykle skomplikowane i trudne do interpretacji zjawiska. Książka, pomimo kilku krytycznych uwag, jest bardzo dobra warsztatowo i stanowi cenny przyczynek do badań nad relacjami polsko-żydowskimi w okresie okupacji. Niebagatelne znaczenie ma również fakt, że jest to praca przeznaczona nie tylko dla wąskiego grona specjalistów. Autorom udała się rzecz niełatwa. Naukowe w zamierzeniu opracowanie jest jednocześnie pozycją popularyzującą jedno z najtrudniejszych do analizy zagadnień związanych z kwestią Zagłady na ziemiach polskich.

Aleksandra Namysło